

จากเชิงสู่มพิเศษ แปรงสีฟันไทยวันนี้

นายโกวิท เรียบร้อย
นายสุวิภา อนันต์ธนสวัสดิ์
สำนักทันตสาธารณสุข

ความจำเป็น/ปัญหา/ความต้องการ/แรงบันดาลใจ/แนวคิดหลักการสำคัญในการออกแบบผลงานหรือ นวัตกรรมที่นำเสนอ สอดคล้องภารกิจหน่วยงาน

ในการดำเนินงานทันตสาธารณสุข โดยเฉพาะงานทันตกรรมป้องกัน ที่จะส่งเสริมให้คนไทยมีทันตสุขภาพดี คงหนีไม่พ้น การให้ประชาชนคนไทยแปรงฟันถูกวิธี อย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง แปรงนาน 2 นาที และหลังการแปรงฟันไม่กินอะไรนาน 2 ชั่วโมง ซึ่งเรื่องของการแปรงฟันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้แปรงสีฟันในการทำความสะอาดฟัน แปรงสีฟันเป็นอุปกรณ์พื้นฐานที่สำคัญในการทำความสะอาดช่องปาก ซึ่งประชาชนใช้ในชีวิตประจำวัน แปรงสีฟันที่คุณภาพไม่ดีจะทำอันตรายต่อช่องปากในขณะแปรงฟันได้ เช่น ทำให้เกิดฟันสึกบริเวณคอฟัน และระคายเคืองต่อเนื้อเยื่ออ่อนในช่องปาก ก่อนหน้าปี 2540 แปรงสีฟันที่จำหน่ายในท้องตลาดมีหลากหลายชนิด ทั้งชนิดขนแปรงแข็ง แข็งปานกลาง และชนิดนุ่ม ปลายของขนแปรงก็มีทั้งปลายมนกลม ปลายตัด ไม่เรียบ ขรุขระ ส่วนขนาดของแปรงสีฟัน ก็มีทั้งขนาดใหญ่ หนา และขนาดเล็ก เพรียวบาง ซึ่งลักษณะของแปรงสีฟันเหล่านี้ มีผลต่อการแปรงฟันทั้งสิ้น หากเป็นผู้ใหญ่ที่ชอบใช้แปรงสีฟันชนิดแข็ง มีพฤติกรรมการแปรงสีฟันแบบถูไปถูมาตามขวางของฟัน ก็จะทำให้คอฟันสึก รู้สึกเสียวฟัน จนถึงขั้นเจ็บปวดทรมาน ต้องทำการรักษาโดยการอุดที่บริเวณคอฟัน หากคอฟันสึกมากอาจต้องรักษารากฟัน และอุดทับส่วนที่สึก เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น หากเด็กเล็กหรือเด็กนักเรียน ใช้แปรงสีฟันที่ไม่มีคุณภาพ ขนแปรงแข็ง ขนาดใหญ่ไม่เหมาะกับช่องปาก เวลาแปรงฟันอาจจะทำให้เด็กเจ็บเหงือก แปรงฟันไม่ถึงข้างใน ทำให้ฟันไม่สะอาด ไม่อยากแปรงฟันอีก ซึ่งในช่วงเวลานั้นยังไม่มีหน่วยงานใดดูแลกำกับคุณภาพแปรงสีฟันที่จำหน่ายในประเทศ รวมถึงความถูกต้องของฉลากสินค้า สำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย จึงเริ่มเฝ้าระวังและหามาตรการควบคุมคุณภาพแปรงสีฟัน โดยจัดทำมาตรฐานวิชาการแปรงสีฟันกรมอนามัย เริ่มใน พ.ศ.2541 เป็นต้นมา เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบและเฝ้าระวังคุณภาพแปรงสีฟันในประเทศไทย

กระบวนการ/ขั้นตอนการสร้างนวัตกรรม

การที่จะออกมาตรฐานวิชาการ เพื่อควบคุมคุณภาพของสินค้าตัวใดตัวหนึ่ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อยืนยันว่ามาตรฐานที่เราจัดทำขึ้นนั้น เป็นมาตรฐานที่ดี มีประโยชน์กับประชาชนอย่างแท้จริง สำนักทันตสาธารณสุข ได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ก่อนออกมาตรฐานวิชาการ แปรงสีฟัน กรมอนามัย เมื่อปี พ.ศ.2541 นั้น ได้มีการศึกษาวิจัยเรื่องผลของแปรงสีฟันต่อเนื้อเยื่อในช่องปาก เพื่อเป็นข้อมูลวิชาการในการยืนยันถึงความจำเป็นที่ต้องมีการวางมาตรฐานแปรงสีฟัน มีการค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับการควบคุมผลิตภัณฑ์แปรงสีฟัน ของสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) และนำมาตรฐานแปรงสีฟันของอเมริกา (American Tooth brushing Standard) มาปรับใช้เป็นเกณฑ์ในมาตรฐานกรมอนามัย ประกอบกับในเวลานั้น เริ่มมีเรื่องของสิทธิ/การฟ้องร้องของผู้บริโภค ต่อผลิตภัณฑ์ของสินค้าและการใช้บริการเพิ่มมากขึ้น หน่วยงานที่เป็นปากเสียงหรือ

กระบอกเสียง ช่วยเหลือประชาชน ได้แก่ มูลนิธิคุ้มครองผู้บริโภค (ภาคเอกชน) และสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ. สำนักนายกรัฐมนตรี) สำนักทันตสาธารณสุขจึงพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส เข้าไปหาทั้ง 2 หน่วยงาน เพื่อชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์และปัญหาแปรงสีฟันที่มีจำหน่ายในท้องตลาดของไทยช่วงนั้น และร่วมกันวางแผนว่าจะทำอย่างไรในการควบคุมคุณภาพแปรงสีฟัน จากนั้นมีการแต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดมาตรฐานฯ ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนจากคณะทันตแพทยศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) บริษัทผู้ผลิตแปรงสีฟัน มูลนิธิคุ้มครองผู้บริโภค (ภาคเอกชน) และสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) และสำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย โดยในช่วงแรกนี้จะเน้นเรื่องขอความร่วมมือกับบริษัทผู้ผลิตให้ผลิตแปรงสีฟันที่มีคุณภาพตามมาตรฐานของ กรมอนามัย

2. ช่วงใช้มาตรฐานแปรงสีฟัน เมื่อมีมาตรฐานวิชาการฯแล้ว มีการสั่งซื้อแปรงสีฟันที่จำหน่ายในท้องตลาดทั่วประเทศไทย มาทำการตรวจสอบคุณภาพแปรงสีฟันและฉลาก เป็นการเฝ้าระวังคุณภาพแปรงสีฟัน โดยจะทำการสุ่มตรวจทุก 3 ปี และมีการปรับแก้มาตรฐานแปรงสีฟัน ในปี พ.ศ.2547 และ ปี พ.ศ. 2555 ให้ครอบคลุมและทันสมัยยิ่งขึ้น เนื่องจากแปรงสีฟันในท้องตลาด มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปร่าง ตลอดจนวัสดุที่ใช้ผลิตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมาตรฐานฉบับนี้ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน ในส่วนของมาตรการทางกฎหมาย เพื่อให้ผู้ผลิตแปรงสีฟันดำเนินการผลิตแปรงที่มีคุณภาพ สำนักทันตสาธารณสุข ได้ประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) สำนักนายกรัฐมนตรี กำหนดให้มีประกาศคณะกรรมการว่าด้วยฉลาก ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2545) และฉบับที่ 33 (พ.ศ. 2555) เรื่องให้แปรงสีฟันเป็นสินค้าควบคุมฉลาก หมายความว่า ฉลากสินค้าแปรงสีฟันที่จำหน่ายในประเทศต้องระบุชนิดขนแปรง ลักษณะปลายขนแปรง วัสดุที่ใช้ทำขนแปรง และด้ามแปรง คำแนะนำ วิธีใช้ และแปรงสีฟันสำหรับเด็ก ต้องระบุช่วงอายุของเด็กที่เหมาะสมสำหรับแปรงสีฟัน รุ่นนั้น ให้ผู้บริโภค เพื่อการตัดสินใจเลือกซื้อ การไม่ระบุฉลากเป็นภาษาไทย หรือระบุไม่ตรงกับคุณลักษณะที่เป็นจริง ผู้ผลิตและผู้จำหน่ายจะมีความผิดตามกฎหมาย

ปัจจัยความสำเร็จ

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาจากการเฝ้าระวังและติดตามคุณภาพแปรงสีฟันที่จำหน่ายในท้องตลาด พบว่า พ.ศ. 2543 แปรงสีฟันผ่านมาตรฐานกรมอนามัย ร้อยละ 61 ของแปรงสีฟันทั้งหมด 46 ยี่ห้อ 233 รุ่น พ.ศ. 2547 แปรงสีฟันผ่านมาตรฐานกรมอนามัย ร้อยละ 71 ของแปรงสีฟันทั้งหมด 61 ยี่ห้อ 237 รุ่น พ.ศ. 2550 แปรงสีฟันผ่านมาตรฐานกรมอนามัย ร้อยละ 75 ของแปรงสีฟันทั้งหมด 77 ยี่ห้อ 273 รุ่น พ.ศ. 2554 แปรงสีฟันผ่านมาตรฐานกรมอนามัย ร้อยละ 78 ของแปรงสีฟันทั้งหมด 83 ยี่ห้อ 299 รุ่น จากผลการดำเนินงานดังกล่าว จะเห็นว่าแปรงสีฟันมีมาตรฐานเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 61 เป็น ร้อยละ 78 ถึงแม้จะไม่สูงมากนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการแข่งขันทางตลาดการค้าของแปรงสีฟัน ที่ผู้ผลิตมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบแปรงสีฟันให้มีคุณสมบัติพิเศษ ที่แตกต่างกันเพิ่มมากขึ้น เพื่อดึงดูดลูกค้า ทำให้ไม่เข้าเกณฑ์ในการตรวจตามมาตรฐานวิชาการของกรมอนามัย

ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานควบคุมคุณภาพแปรงสีฟันให้ได้มาตรฐานวิชาการ กรมอนามัย ที่ผ่านมา 20 ปี แม้ประชาชนส่วนใหญ่หรือคนภายในกรมอนามัยเอง จะไม่รู้ว่า เป็นการทำงานอย่างต่อเนื่องของสำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย ที่จะให้แปรงสีฟันที่จำหน่ายในท้องตลาดมีคุณภาพดี เป็นอุปกรณ์พื้นฐานที่ปลอดภัยและเหมาะสมกับการใช้งานในการป้องกันโรคในช่องปาก เป็นเพราะการใช้มาตรการทางกฎหมาย

เรื่อง แปรงสีฟันเป็นสินค้าที่ควบคุมฉลาก มีผลทำให้ผู้ประกอบการ ต้องตรวจสอบคุณภาพแปรงที่ตนเองผลิต หรือนำเข้ามาจำหน่าย ให้เป็นไปตามที่ระบุในฉลาก และบนฉลากมีข้อความที่จำเป็นเพื่อการตัดสินใจซื้อของลูกค้า หากแปรงสีฟันที่ซื้อไปนั้นมีคุณสมบัติไม่ตรงตามที่ระบุบนฉลาก สามารถฟ้องร้องเอาผิดกับผู้ผลิตหรือผู้จัดจำหน่ายได้ ในเรื่องของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานและประชาชนรับทราบถึงผลการเฝ้าระวัง แปรงสีฟันของกรมอนามัย มีแปรงสีฟันยี่ห้อใดบ้างที่ผ่านมาตรฐาน หรือมีแปรงสีฟันยี่ห้อที่ได้มาตรฐาน แปรงสีฟันติดดาวของกรมอนามัย จะเป็นเครื่องมือช่วยให้ประชาชนตัดสินใจเลือกใช้แปรงสีฟันที่มีคุณภาพได้สะดวก รวดเร็วขึ้น นอกจากนี้การมีภาคีเครือข่ายที่ดี ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการจากทบวงมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค และภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทผู้ผลิตแปรงสีฟัน ที่ให้ความร่วมมือและช่วยกันสร้างสรรค์ให้มีแปรงสีฟันดี มีคุณภาพ ออกมาจำหน่าย ในราคาที่ไม่แพงมาก สามารถหาซื้อและเปลี่ยนแปรงสีฟันได้ตามกำหนดเวลาที่เหมาะสม ทำให้ประชาชนมีแปรงที่ถูกสุขลักษณะไว้ใช้งานในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ประชาชนมีสุขภาพช่องปากที่ดีขึ้น

นวัตกรรมมีคุณค่า มีประโยชน์สามารถนำไปใช้ได้จริง

สำนักทันตสาธารณสุขยังพัฒนาห้องปฏิบัติการ ตรวจสอบแปรงสีฟันให้มีระเบียบวิธีปฏิบัติการ และมีเครื่องมือที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งปัจจุบันสามารถให้บริการกับบุคคลภายนอกและผู้ประกอบการ แปรงสีฟัน มีการจัดทำฐานข้อมูลแปรงสีฟัน ประกอบด้วยรายชื่อ/ที่ติดต่อของผู้ประกอบการแปรงสีฟัน ยี่ห้อ/รุ่น และภาพถ่ายของแปรงสีฟันที่จำหน่ายในช่วงเวลาที่ทำการสำรวจ สถานการณ์คุณภาพแปรงสีฟัน พ.ศ. 2540, 2543 และ 2547 มีการสำรวจพฤติกรรม การเลือกใช้แปรงสีฟันของคนไทย พ.ศ. 2540 และ 2548

ปัจจุบัน มีหน่วยงานที่นำมาตราฐานวิชาการ กรมอนามัย ไปใช้กำหนด spec ในการจัดซื้อแปรงสีฟันว่า ต้องผ่านหรือมีใบรับรองคุณภาพแปรงสีฟัน จากกรมอนามัย ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของ อบต. ต่างๆ และบริษัทการบินไทย เพื่อให้มั่นใจว่า เด็กเล็กๆ หรือลูกค้าหรือผู้รับบริการของบริษัท จะได้ใช้แปรงสีฟันที่มีคุณภาพและปลอดภัยในการใช้งาน และสอดคล้องกับแปรงสีฟันที่วางจำหน่ายในปัจจุบัน จะเป็นชนิดขนแปรงนุ่มถึงนุ่มพิเศษ ที่เหมาะสำหรับการแปรงฟัน และแปรงสีฟันชนิดแข็งไม่มีวางจำหน่ายแล้ว

นอกจากนี้ สำนักทันตสาธารณสุข ได้จัดทำโครงการ “แปรงสีฟันติดดาว” เริ่มดำเนินการใน ปี 2550 โดยแต่งตั้งคณะกรรมการฯ จากกรมอนามัยทบวงมหาวิทยาลัย กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา และสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค เพื่อพิจารณามอบเครื่องหมายรับรองคุณภาพแปรงสีฟันจากกรมอนามัย “แปรงสีฟันติดดาว” แก่ผู้ประกอบการที่สมัครเข้าร่วมโครงการ และผลิต/จำหน่ายแปรงสีฟันที่มีคุณภาพ